

Voiko lihankulutus vähentyä? Vakiintuneet, muuntuvat ja nousevat käytännöt lihan syömisessä

YHYS Poliittikadialogi: kestävä kulutus ja elämäntavat – missä
politiikka? 3.6.2016, Ympäristöministeriö

Mari Niva
Kuluttajatutkimuskeskus
Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Helsingin yliopisto
mari.niva@helsinki.fi
Puh. +358 29 412 0916

Johdanto: lihan paikka nykyajan ruokavalioissa

- historiallisesti tarkastellen liha on ollut niukka ja arvostettu ruoka-aine, joka kantaa mukanaan monenlaisia merkityksiä: voima, valta, maskuliinisuus (Twig 1983, Fiddes 1991, Adams 2010)
- liha on yhä edelleen keskeinen länsimaisten ruokavalioiden osa, ja sen merkitys kasvaa muuallakin maailmassa
  - lihankulutuksen on ennustettu jopa yli kaksinkertaistuvan vuosien 2000 ja 2050 välillä väestönkasvun, tulojen lisääntymisen ja kaupungistumisen myötä (Steinfeld et al. 2006, ks. myös Ali 2007)
- lihankulutus on kasvanut voimakkaasti Suomessa viime vuosiin asti: vuosina 1970-2014 naudan-, sian- ja siipikarjanlihan yhteenlaskettu vuosikulutus henkeä kohden lisääntyi noin 42 kilosta noin 73 kiloon (Tike 2010)
- vuonna 2014 keskimääräinen EU-kansalainen (EU-28) söi 87,6 kg lihaa (Ruokatietoa 2015), suomalainen söi 76,6 kg
- tilastoissa merkkejä siitä, että lihankulutus on tasaantunut tai jopa lievässä laskusuunnassa useissa EU-maissa

Lihan kulutuksen politisoituminen

- poliittinen kulutus on kulutusta johon liittyy sellaisia "sosiaalisia, kulttuurisia, eläimiin ja ympäristöön liittyviä huolia jotka ylittävät yksittäisen kuluttajan tai kotitalouden hyvinvointiin liittyvät välittömät intressit"
  - "social, cultural, animal-related and environmental concerns that go beyond the immediate self-interests of the individual consumer or household" (Klintman & Boström 2006, 401)
- lihan tuotanto ja kulutus ovat yhä laajemmin asettuneet kiistanalaisiksi: terveys, eettisyys, ympäristö
- liha ei ole enää vain yksityinen ja yksilöllinen kulutuksen osa vaan myös julkinen monella tavalla: sillä on vaikutuksia yksilön ulkopuolella, monella kentällä ja se kyseenalaistetaan yhä useammin (Micheletti 2003)

Suosituimmat kotona syödyt ruokalajit Suomessa 1985 ja tavallisimmat ruokalajit (ruokalajit, joita syö väh. 2-3 kertaa kuussa) 2015

1985

1. lihapullat
2. jauhelihakastike
3. makaronilaatikko
4. porsaankyljys
5. jauhelihapihvi
6. lihakeitto
7. munakas
8. makkarakastike
9. kalakeitto
10. hernekeitto
11. paistetut kalapalat
12. lämpimät voileivät
13. makkarakeitto
14. paistettu broileri
15. pizza

9 liharuokalajia

2015

1. jauhelihakastike
2. paistettu kala
3. broileri-/kalkkunakastike tai -pata
4. lihapullat
5. pastakastike
6. munakas
7. makaronilaatikko
8. pizza
9. uunikala
10. broileri-/kalkkunapihvi
11. naudan-/porsaanpaisti
12. jauhelihapihvi
13. kalakeitto
14. kreikkalainen salaatti
15. makkarakeitto

8 liharuokalajia

- nuoret (20-29-v.) syövät varsinkin jauhelihakastiketta, pizzaa ja pastakastiketta
- iäkkäämmät (yli 60-v.) syövät varsinkin paistettua kalaa, lihapullia, uunikalaa, kalakeittoa ja munakasta
- ikäryhmien välillä suuria eroja myös mm. hampurilaisissa ja keitoissa

Huom. kysytty eri tavoin eri vuosina, vuodet eivät täysin vertailukelpoisia

Tuloksia kolmesta tutkimuksesta

- Pohjoismainen tutkimus syömisen tavoista ja käytännöistä (Niva ym. 2014)
- kotimainen tutkimus lihankulutuksen tulevaisuudesta (Latvala ym. 2012)
- kotimainen tutkimus kasviproteiinien (palkokasvien) käytöstä ja niitä koskevista asenteista (Jallinoja ym. 2016, Vainio ym. 2016)

Tutkimus syömisen tavoista Pohjoismaissa

- pohjoismainen "Food in Nordic Everyday Life"-tutkimushanke 2011–2014, koordinaattori Kööpenhaminan yliopisto
- Internet-pohjainen kysely neljässä Pohjoismaassa 2012 (N= 8 248), aineisto väestöä edustava iän (15–80-vuotiaat), sukupuolen ja alueen suhteen
- kohteena syömisen käytännöt, rakenteet, rytmit, sosiaalinen organisaatio, asenteet
- tutkimuksessa tarkasteltiin myös sitä, missä määrin pohjoismaalaiset ovat omaksuneet kestävinä pidettyjä syömisen tapoja, mitkä taustatekijät selittävät eroja

Kestävien syömisen tapojen suosio eri maissa

	Tanska (N = 2060)	Suomi (N = 2044)	Norja (N = 2079)	Ruotsi (N = 2065)	Kaikki (N = 8248)
Ostan paikallisesti tuotettuja elintarvikkeita***					
Teen jo näin	38.3	43.0	36.6	46.8	41.2
Haluaisin tehdä näin	38.4	44.4	42.3	40.7	41.5
En tee enkä aio tehdä näin	23.3	12.6	21.1	12.4	17.3
Vältän ostamasta lentokoneella tuotuja elintarvikkeita***					
Teen jo näin	9.6	12.4	5.6	16.3	11.0
Haluaisin tehdä näin	40.0	46.7	39.2	51.7	44.4
En tee enkä aio tehdä näin	50.4	40.9	55.2	32.0	44.6
Syön vain kauden kasviksia ja hedelmiä ***					
Teen jo näin	27.8	25.9	18.1	22.1	23.5
Haluaisin tehdä näin	34.7	37.8	32.2	44.6	37.3
En tee enkä aio tehdä näin	37.5	36.3	49.7	33.2	39.2
Ostan luomutuotteita ***					
Teen jo näin	38.3	27.3	20.7	31.4	29.4
Haluaisin tehdä näin	26.6	35.5	28.6	36.5	31.8
En tee enkä aio tehdä näin	35.1	37.2	50.7	32.1	38.8
Syön lihaa korkeintaan kerran viikossa tai vain vähän kerrallaan***					
Teen jo näin	16.1	19.2	30.4	25.1	22.7
Haluaisin tehdä näin	16.8	19.7	20.1	22.2	19.7
En tee enkä aio tehdä näin	67.1	61.1	49.5	52.7	57.6
Vältän ylenpalttisesti pakattuja elintarvikkeita***					
Teen jo näin	26.2	46.2	32.1	38.6	35.7
Haluaisin tehdä näin	41.0	36.3	37.4	36.2	37.7
En tee enkä aio tehdä näin		17.5	32.1	25.2	26.5

Pohjoismaiden välillä on eroja

- ruotsalaiset olivat kaikkein myönteisimpiä kestäville ruokatapojen muutoksille, jos tarkastellaan jo aktiivisten ja harkitsevien yhteenlaskettua osuutta
- suomalaiset olivat lähes yhtä myönteisiä kuin ruotsalaiset
- Suomessa suosiota saivat varsinkin pakkausjätteen välttäminen (83 % välttää tai haluaisi välttää) ja lähiruoan ostaminen (87 % ostaa tai haluaisi ostaa)
- sen sijaan lihankulutuksen vähentämiseen ei ollut halukkuutta: yli puolet (61 %) suomalaisista ei halunnut rajoittaa lihan syömistä
- kestävässä kulutustavoissa naiset olivat aktiivisempia kuin miehet ja iäkkäät aktiivisempia kuin nuoret kaikissa maissa
- koulutuksen ja ammattiaseman suhteen erot ovat pieniä (kun muiden tekijöiden vaikutus vakioitiin)
  - näiden suhteen pieniä eroja maiden välillä
- ne, jotka kannattivat ruoan kulutukseen kohdistuvaa ympäristöpolitiikkaa (verot, maksut, lait, informaatio) olivat aktiivisempia kestävässä ruokatavoissa ja yksilön ja yhteiskunnan toiminnan ei nähty olevan ristiriidassa, molemmilla nähdään vastuuta
- ne, joilla oli terveellisemmät ruokatottumukset (mitattiin rasvan, kasvisten, kalan ja marjojen/hedelmien käyttöä, Toft et al. 2007) olivat muita aktiivisempia kestävässä ruokatavoissa

Tutkimus lihankulutuksen ristiriidoista

- Lihankulutus nyt ja tulevaisuudessa -tutkimus (2009-2011) tarkasteli lihan kulutuksen muutoksia ja siihen vaikuttavia syitä
  - yhteistyö: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (nyk. Luke) ja Kuluttajatutkimuskeskus
  - Internet-kysely vuonna 2010, N=1623, väestöä edustava otos
  - ryhmittelyanalyysillä (latent class analysis) etsittiin lihankulutuksen suhteen toisistaan poikkeavia ryhmiä

Tehdyt ja aiotut muutokset lihan ja kasvisten käytössä

	<i>Osuus vastaajista, %</i>	
	Lisännyt käyttöä viimeisten 2-3 vuoden aikana	Vähentänyt käyttöä viimeisten 2-3 vuoden aikana
Naudanliha	5	31
Sianliha	4	27
Broileri	31	8
Kasvikset	45	2

	<i>Osuus vastaajista, %</i>	
	Aikoo lisätä käyttöä seuraavien 2-3 vuoden aikana	Aikoo vähentää käyttöä seuraavien 2-3 vuoden aikana
Naudanliha	3	17
Sianliha	2	17
Broileri	12	6
Kasvikset	42	1

Kuluttajaryhmät

Clusters	Cl 1	Cl 2	Cl 3	Cl 4	Cl 5	Cl 6
Cluster size (%)	48,0	12,9	17,0	8,1	7,1	6,9
Cluster name	No change	Past change: less beef and pork	More vegetables	Less all meat, more vegetables	From pork to beef, more vegetables	Less beef and pork, more chicken and vegetables
Cluster block name	No change	Past change	Ongoing change			
Dominating characteristics						
Gender	male	female	-	female	-	female
Educational level	low	middle	middle	high	high	middle
Most important reasons for change in the past						
1 st	-	healthiness	healthiness	healthiness	healthiness	healthiness
2 nd	-	taste preferences	taste preferences	taste preferences	taste preferences	taste preferences
Most important reasons for change in the future						
1 st	-	-	healthiness	healthiness	healthiness	healthiness
2 nd	-	-	weight management	animal welfare	weight management	weight management

Mitä klusterit kertovat?

- noin puolet (48 %) vastaajista ei ollut muuttanut tai muuttamassa lihan ja kasvisten kulutustaan (miesvaltainen ryhmä)
- noin 13 % oli jo aikaisemmin vähentänyt naudan- ja sianlihan käyttöä ja lisännyt broilerin ja kasvisten käyttöä eikä aikonut enää tehdä muutoksia (naisvaltainen ryhmä)
- noin 39 % vastaajista oli parhaillaan muuttamassa kulutustaan (neljä kuluttajaryhmää): kasviksia lisättiin ja lihaa vähennettiin tai siirryttiin lihalajista toiseen (naisvaltaisia ryhmiä)
- monenlaisia muutoksia yhtä aikaa :
  - osa kuluttajista vähensi joidenkin lihalajien kulutusta
  - osa vaihtoi lihasta toiseen
  - osa vähensi kaikkea lihan kulutusta
- lihan syöntiä vähentävissä ryhmissä enemmän naisia ja koulutettuja
- muutosten syinä ensisijaisesti terveellisyys, makumieltymykset ja painonhallinta
- ympäristösyöt eivät nousseet kovin korkealle verrattuna terveellisyyteen, makuun ja painonhallintaan
- kaiken lihan vähentäjillä (8 %) myös eläinten hyvinvointi ja ympäristösyöt nousivat esiin, muutoin nämä syyt pienemmässä roolissa

Liha osana ruokakulttuuria (%)

	Samaa mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Eri mieltä	Yhteensä
Liha on tärkeä osa monipuolista ruokavaliota.	81	11	9	100
Ilman lihaa en jaksa.	40	25	35	100
Ravintolassa syön mieluiten lihaa.	56	21	22	100
Vieraille tarjoan mielelläni liharuokaa.	67	22	12	100
Lihasta saa maukkaampaa ruokaa kuin muista raaka-aineista.	45	28	28	100
Lihan voi hyvin korvata pavuilla ja linsseillä.	24	19	57	100

Kuluttajatutkimus palkokasvien käytöstä

- Kuluttajatutkimuskeskuksen ja MTT:n yhteistyöhanke 2012–2013
- väestöä edustava kysely (N=1048) palkokasvien käytöstä ja niitä koskevista asenteista
- vastaajien klusterointi naudanlihan, papujen ja soijatuotteiden nykyistä käyttöä ja tulevaa käyttöä koskevien aikomusten perusteella
- tuloksena kolme ryhmää:
  - vakiintunut ruokavalio: 79,1 %
    - vain naudanlihaa (ei papuja tai soijatuotteita): 25,4 %
    - naudanlihaa ja papuja: 23,2 %
    - naudanlihaa, papuja ja soijatuotteita: 23,0 %
    - papuja ja soijatuotteita (ei naudanlihaa): 7,5 %
  - meneillään muutos kasviproteiinien suuntaan: 12,1 %
  - aikaisempi yritys muuttaa ruokavaliota kasviproteiinien: 8,9 % suuntaan

Table 4. Sociodemographic characteristics and dietary patterns associated with the clusters (%).

	Established diet			Ongoing dietary change towards plant proteins	Past dietary attempt towards plant proteins
	Beef only	Beef and beans	Beef, beans and soy products		
Gender					
female	54	55	48	86	70
male	46	45	52	14	30
Age group					
15–24 years	15	17	16	27	29
25–34 years	18	21	18	38	28
35–49 years	27	30	35	22	24
50–64 years	40	31	31	13	18
Level of education					
no professional degree	22	23	22	23	28
vocational degree	27	16	16	14	16
university degree	52	60	62	63	56
Place of residence					
at least 100,000 inhabitants	34	45	47	65	56
at least 15,000 inhabitants	43	42	39	26	34
under 15,000 inhabitants	23	13	14	9	11
Diet					
Does not follow a specific diet	74	72	73	10	64
Follows a specific diet	26	28	27	90	36

- naiset, nuoret ja suurissa kaupungeissa asuvat tyypillisemmin nautanlihaa välttäviä ja palkokasvien käyttöä lisääviä

Miten usein syödään erilaisia kasviproteiineja?

Tables

Table 1. Frequency of consumption of plant proteins at home or outside home, percentage of respondents (n=1084).

	Never	Less than once a year	A few times a year	Once a month	Two or three times a month	At least once a week	Total
Peas (e.g. frozen, pea soup)	3	5	34	27	24	7	100
Fresh or frozen green beans	14	15	35	18	14	4	100
Dried or canned beans (e.g. chickbeans, brown, kidney beans, broad beans)	22	18	28	14	12	6	100
Lentils	37	24	22	7	7	3	100
Tofu	50	25	15	3	4	3	100
Soy milk	68	16	8	3	2	3	100
Soy milk products (e.g. (e.g. soy cream, yogurt, ice-cream)	58	19	14	4	3	2	100
Other soy products (e.g. soy chunks, textured soy protein, soy sausages)	56	18	13	4	5	4	100

Table 3. Percentage of those willing to try out new broad bean products and willing to eat more beans due to various reasons, among different categories of bean consumers (n=1048).

<i>Willingness to experiment and prerequisites for increase</i>	<i>Current consumption of dried/canned beans</i>						
	Never	Less than once a year	A few times a year	Once a month	2-3 times a month	At least once a week	All
I would like to							
...try 'cheese' made of broad beans <i>p<0.0001</i>	13	28	37	43	40	73	33
...try 'yogurt' made of broad beans <i>p<0.0001</i>	10	20	30	42	35	70	28
...try 'ice cream' made of broad beans <i>p<0.0001</i>	11	21	31	39	31	68	28
I would eat more beans							
...if beans were available as ready-meals in grocery stores <i>p<0.0001</i>	12	15	23	19	22	32	19
...if the workplace canteen supplied bean meals <i>p<0.0001</i>	19	35	47	59	58	70	43
...if the supply of beans in grocery stores were more diverse <i>p<0.0001</i>	15	24	33	48	44	62	33
...if I knew more bean recipes <i>p<0.0001</i>	32	54	60	62	62	65	54

Yhteenveto: Kestävät syömisen tavat ja liha

- suomalaiset ja muut pohjoismaalaiset suhtautuvat myönteisesti ympäristön kannalta kestävinä pidettyihin syömisen tapoihin, mutta hyvinä pidetyt toimintatavat eivät ole kovin vakiintuneita
- lihan kiistanalaisuus tunnistetaan mutta samalla lihalla on vahva kulttuurinen paikka syömisen käytännöissä ja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa
- terveellisyyden ambivalenssi: vaikka lihankulutusta vähennetään (ehkä ensisijaisesti) terveyssyistä, lihaa pidetään silti tärkeänä osana monipuolista ruokavaliota
- edelläkävijäryhmiä lihansyönnin vähentämisessä ovat nuorehkot, koulutetut kaupunkilaiset
- silti useimmat kuluttajat eivät ole halukkaita vähentämään radikaalisti lihansyöntiään ja useimpien mielestä kasviproteiinit eivät voi korvata lihaa (vielä?)

Liha tulevaisuudessa?

- usein ympäristöongelmia koskevassa keskustelussa nojataan vahvasti kuluttajiin: odotetaan kuluttajien ratkaisevan ongelmia käyttäytymisellään ja toiminnallaan markkinoilla
- onko tämä realistinen odotus lihan kulutuksen suhteen?
  1. ei: kuluttajat eivät voi tehdä muutosta yksin; heidän mahdollisuuksiaan muuttaa asioita orkestroivat myös muut yhteiskunnan toimijat, ja kulutuksen käytäntöjä mahdollistavat ja rajoittavat monenlaiset käytännölliset, normatiiviset, ideologiset, taloudelliset ja sosiaaliset reunaehdot (Jacobsen & Dulsrud 2007)
  2. (varovainen) kyllä: on merkkejä muutoksesta
    - monet ovat jo vähentämässä lihankulutustaan
    - ihmiset näkevät muutoksen mahdollisena (Kirveennummi et al. 2008)
    - syntyy erilaisia, innostusta herättäviä vaihtoehtoja lihalle
    - fleksitarianismi ja lihan muuttuminen ylellisyydeksi
- jotta kuluttajilla olisi paremmat mahdollisuudet toteuttaa kestävyyttä omissa arkisissa ruokatavoissaan, tarvitaan politiikkaa, joka kannustaa paitsi kuluttajia myös muita toimijoita ottamaan vastuuta ruoan tuotannon ja kulutuksen kestävyydestä

Kiitos!